

Participatie, talentontwikkeling en kansengelijkheid

Participatie, talentontwikkeling en kansengelijkheid

Maatschappelijke opgave en urgentie

Participatie is iets van alle tijden. Mensen ontplooiën activiteiten om in hun bestaan te voorzien, dat bestaan enigszins aangenaam te maken en persoonlijke doelen na te streven. Maar het is niet alleen een thema op individueel niveau. Participatie vraagt om interactie, om inzet van groepen mensen en samenwerken. Alleen in gezamenlijkheid lukt het bijvoorbeeld om collectieve goederen te realiseren, zoals ons onderwijs- en zorgstelsel, ons verenigingsleven of onze waterwerken. En alleen in gezamenlijkheid kunnen we collectieve doelen verwezenlijken, zoals bescherming tegen (natuur)dreigingen of het verstevigen van onze concurrentiepositie in een globaliserende wereld.

De maatschappelijke opgave die in dit programma centraal staat is: hoe kunnen, willen en mogen (groepen) mensen op zinvolle en volwaardige wijze participeren? En hoe is dat te bevorderen, nu en in de toekomst? Bij zinvolle participatie gaat het om participatie die betekenisvol wordt geacht door individuen en/of de samenleving. Het gaat om deelname op verschillende manieren: betaald werk, zorg voor anderen, onderwijs, vrijwilligerswerk, vrije tijd, en het sociale bestaan. Het gaat daarbij om participatie die positief bijdraagt aan de kwaliteit van leven van mensen en de kwaliteit van de samenleving als geheel.

Binnen de centrale opgave focussen we ons op drie pijlers van participatiebevordering: 1) talentontwikkeling en -benutting, 2) kansengelijkheid en 3) toegang tot ondersteuning en hulpbronnen. Bij elke pijler staat de vraag centraal hoe deze te bevorderen is – met als doel de participatie effectief te stimuleren. Ook de vraag naar drijfveren en zingeving omtrent participatie is fundamenteel.

De eerste pijler betreft het creëren van kansen voor mensen om hun talenten te ontwikkelen en te benutten. Hierbij gaat het niet alleen om ontwikkeling via het onderwijssysteem, maar ook in de fase daarna en via alternatieve ontwikkelingsroutes. Ieder mens wordt geboren met een zekere aanleg en talent. De mate waarin die talenten ontwikkeld en benut worden gedurende het leven heeft invloed op de participatiemogelijkheden en de welvaart en het welbevinden van mensen. Ook voor de samenleving als geheel is het van belang dat mensen hun

talenten kunnen ontwikkelen en inzetten. Het stimuleert participatie, bevordert concurrentiekracht en economische groei. Dat bevordert ook weer de koopkracht van de samenleving, betaalbaarheid van allerlei overheidsvoorzieningen en bestaanszekerheid voor een groot deel van de bevolking. Talent ontwikkelen staat voor een brede ontwikkeling en ontplooiing gedurende de levensloop. Het gaat om kennis, kunde en vaardigheden; om het tot wasdom brengen van het potentieel van mensen. Talent ontwikkelen kan via het volgen van een opleiding, maar ook door werkend leren of lerend werken. Of het nu gaat om betaald of onbetaald werk. Via een formele (onderwijs)route of niet. Talent benutten is geen synoniem voor betaald werk verrichten. Het gaat om de inzet van talent voor doeleinden die door mensen zelf of door de samenleving als geheel als zinvol, nuttig en nastrevenswaardig worden beschouwd: om zinvolle participatie. Dat kan via betaald werk, maar ook door andere vormen van participatie.

De tweede pijler betreft gelijke kansen voor burgers; het voorkomen en tegengaan van kansengelijkheid. Ondanks onderwijsvernieuwing en -verbetering, decennialang onderwijsachterstandenbeleid en het gestegen opleidingsniveau van ouders zien we dat de kansengelijkheid in het onderwijs toeneemt, met alle effecten op het latere leven van dien. De coronacrisis kan daar, voor een bepaalde groep, een versterkend effect op hebben. De emancipatiemotor bij uitstek, gelijke kansen voor iedereen, hapert. Ook gedurende het werkzame leven is sprake van kansengelijkheid. Sommige groepen zijn bijvoorbeeld oververtegenwoordigd in de flexibele schil. Hun kansen op doorstroom naar hogere functies zijn lager, hun kansen op het volgen van (bij)scholing idem dito. Op een snel veranderende arbeidsmarkt doet dit hun aanpassingsmogelijkheden en hun baankansen dalen. Sommige groepen hebben te maken met discriminatie en uitsluiting. Ongelijkheid in kansen staat een rechtvaardige verdeling in de weg, laat talent onbenut en belemmert participatie.

De derde pijler gaat om toegankelijkheid van ondersteuningsmogelijkheden en hulpbronnen. Veel mensen vinden zonder hulp of ondersteuning hun weg, maar dit geldt niet voor iedereen. Ontwikkelingen als technologisering en internationalisering hebben gevolgen voor complexiteit en toegankelijkheid. Op welke wijze blijven mensen 'aange-

haakt'? Hoe kan worden voorkomen dat zij uitgesloten raken? Hoe kan toegang tot ondersteuningsmogelijkheden en hulpbronnen worden bevorderd? Hoe kan participatie, ook in verschillende combinaties, worden bevorderd? (zoals werken en leren, zorgen en werken, leren en zorgen, werken en vrijwilligerswerk etc.)

Relevante context

De samenleving verandert. Zo is de arbeidsmarkt aan grote veranderingen onderhevig. Ontwikkelingen als internationalisering, vergrijzing, technologisering, flexibilisering en aanpassingen aan de verzorgingsstaat hebben hun weerslag op de mogelijkheden en risico's van mensen op de arbeidsmarkt. Op korte en lange termijn. Zowel aan de vraag- als aanbodzijde. Met als gevolg: veranderingen op het werk, van het werk of door het werk. Deze veranderingen lijken elkaar steeds sneller op te volgen en iedereen op de arbeidsmarkt wordt er in bepaalde mate mee geconfronteerd. Maar de impact is niet gelijk voor iedereen; voor sommigen vallen zekerheden weg, anderen ervaren juist nieuwe kansen. De eisen die aan mensen gesteld worden, nemen toe. Flexibiliteit is het credo anno 2021. Dit heeft niet alleen consequenties voor talentontwikkeling en -benutting, maar ook voor kansen en (benodigde) ondersteuning en hulpbronnen. (Verbinding met het programma [De diverse bevolking van Nederland: samenleven nu en in de toekomst](#) en het programma [Lokaal: Het sociaal domein en de kracht van de lokale verzorgingsstaat](#)).

Tot een aantal jaar geleden stond volledige arbeidsmarkt-participatie bij de overheid voorop. Dat beeld is de laatste jaren veranderd. Tegenwoordig wordt gestreefd naar een samenleving waarin iedereen naar vermogen meedoet. Dat betreft niet alleen betaalde arbeid, maar ook de zorg voor naasten, vrijwilligerswerk, leren en ontwikkelen. En niet alleen participatie in de werkzame fase van het leven, maar blijvend; gedurende de hele levensloop.

Een derde domein dat relevant is voor het thema participatiebevordering is de sociale zekerheid. Hier is de focus de afgelopen decennia verschoven van inkomensbescherming naar het activeren van mensen in een uitkering. Voor de toekomst gaat het vooral om de vraag hoe sociale zekerheid positief kan bijdragen aan het voorkomen van kansenongelijkheid, het stimuleren van talentontwikkeling en talentbenutting en het bevorderen van de toegang tot ondersteuning.

Als laatste, maar niet als minste, is de coronacrisis relevant. Deze crisis laat een ander licht schijnen op participatievraagstukken. De impact van de crisis en de genomen maatregelen verschilt voor de diverse groepen in de Nederlandse samenleving. Voor sommigen zijn de negatieve effecten sterker dan voor anderen. De vraag is wat de middellange en langetermijneffecten van deze crisis zijn op participatie in het algemeen en talentontwikkeling, kansengelijkheid en toegang tot ondersteuning in het bijzonder.

Doel

Doel van dit programma is het bieden van handelingsperspectieven om participatie te bevorderen. Hierbij richten we ons op het voorkomen en tegengaan van kansengelijkheid, het bevorderen van talentontwikkeling en -benutting, en op toegang tot ondersteuning en hulpbronnen. Niet alleen in de eerste fase van het leven, maar over de gehele levensloop. En niet alleen nu, maar ook in de toekomst.

Om deze handelingsperspectieven te kunnen bieden is het nodig inzicht te krijgen in processen en factoren die ten grondslag liggen aan verschillen in talentontwikkeling en -benutting, kansengelijkheid en toegang tot ondersteuning. Ook is het nodig inzicht te krijgen in aspiraties, drijfveren en zingeving ten aanzien van participatie.

Richtinggevende vragen

1. In hoeverre is sprake van talentontwikkeling en -benutting in Nederland? In welke levensfasen? Hoe is dit verdeeld over verschillende groepen in Nederland? Wat zijn de gevolgen van achterblijvende talentontwikkeling met het oog op participatie en kwaliteit van leven, op korte en lange termijn? Hoe kunnen verschillen in talentontwikkeling en -benutting verklaard worden? Waarom lukt het sommige mensen wel en andere niet om hun talenten te ontwikkelen en te benutten? Welke processen, actoren en barrières liggen daaraan ten grondslag? Wat zijn de voorwaarden voor het bevorderen van talentontwikkeling en -benutting?
2. In hoeverre is sprake van kansengelijkheid en sociale mobiliteit in Nederland en hoe ontwikkelen

deze factoren zich over de tijd en per levensfase? Welke groepen hebben te maken met kansengelijkheid? Wat zijn de consequenties van kansengelijkheid in termen van participatie en kwaliteit van leven, op korte en lange termijn? Hoe kan kansengelijkheid verklaard worden? Welke processen, mechanismen, actoren en barrières liggen daaraan ten grondslag? Wat is de invloed van de startpositie van mensen op hun verdere kansen? Wat zijn voorwaarden voor kansengelijkheid?

3. In hoeverre hebben mensen toegang tot ondersteuning en hulpbronnen die zij nodig hebben om te kunnen participeren? Hoe kunnen moeilijkheden ten aanzien van toegang verklaard worden? Wat zijn de consequenties van een gebrek aan toegang als we kijken naar participatie en kwaliteit van leven, op korte en lange termijn? Wat zijn de voorwaarden voor toegang tot ondersteuning en hulpbronnen?
4. In hoeverre zijn mensen in staat om participatie op verschillende terreinen te combineren? Wat zijn beperkingen, wat zijn kansen en hoe kan combineren mogelijk gemaakt worden?
5. Wat zijn de drijfveren van mensen om al dan niet te participeren? Wat zien mensen als zinvolle participatie? Welke verschillen zien we hierin in de samenleving? Welke ontwikkelingen over generaties? Hoe zijn verschillen en ontwikkelingen hierin te verklaren? In hoeverre is participatie zelf een vorm van zingeving? In hoeverre verschilt dit naar type participatie en zo ja, waarom?
6. Wat is het belang van interactie met anderen als het gaat om participatie, talentontwikkeling, kansengelijkheid en ondersteuning? Welke rol hebben werkgevers? Welke rol spelen ondernemerschap en innovatie bij talentontwikkeling en -benutting, kansengelijkheid en ondersteuning?
7. Hoe verhoudt Nederland zich tot andere landen als het gaat om participatie, kansengelijkheid, talentontwikkeling en -benutting, en toegang tot ondersteuning en hulpbronnen? Hoe kunnen verschillen tussen Nederland en andere landen verklaard worden? Wat kunnen we leren van andere landen?
8. Wat zijn de korte, middellange en langetermijneff-

ecten van de coronacrisis op kansengelijkheid, talentontwikkeling en -benutting en toegang tot ondersteuning? Hoe kunnen deze verklaard en geduid worden?

9. Welke transities hebben arbeidsmarkt, onderwijsstelsel en sociale zekerheid het afgelopen decennium doorgemaakt en hoe zullen deze zich het komende decennium verder ontwikkelen? Wat is de invloed van internationalisering en technologisering daarbij?
10. Wat betekenen deze transities in termen van eisen aan mensen? Welke impact hebben deze transities op de mogelijkheden die mensen hebben om te werken, te leren, te zorgen en vrijwilligerswerk te doen, gedurende hun levensloop? Wat zijn de consequenties daarvan in termen van (on)zekerheden of risico's voor mensen? Hoe gaan mensen daarmee om? Hoe kunnen mensen in staat gesteld worden om daar zodanig mee om te gaan dat het hun bestaanszekerheid niet ondermijnt?
11. Hoe kunnen talentontwikkeling en -benutting in Nederland verbeterd worden? Hoe kan kansengelijkheid worden gereduceerd en toegang tot ondersteuning worden verbeterd? Wat vraagt dit (nu en in de toekomst) van mensen zelf, van werkgevers, van de overheid, van andere actoren, van de inrichting en kwaliteit van het onderwijs, van de inrichting van de arbeidsmarkt, van de inrichting van de sociale zekerheid?
12. Welke mogelijke effecten hebben specifieke beleidsinitiatieven of beleidsaanpassingen op de participatie? Bijvoorbeeld:
  - a) Wat zijn de te verwachten effecten van publieke financiering van hoger of middelbaar onderwijs aan mensen in het midden van hun loopbaan?
    - I. op (gelijkheid van) baankansen gedurende de levensloop van mensen
    - II. op (gelijkheid van) participatiemogelijkheden op andere leefdomeinen (zorgen, leren, vrijwilligerswerk, sociaal leven)
    - III. op (gelijkheid van) verdienvermogen
    - IV. op (gelijkheid van) kwaliteit van leven
  - b) Wat zijn de baten van zo'n investering? Wat zijn de kosten?

13. Hoe vergaat het mensen zonder of met slechts weinig ondersteuningsmogelijkheden? Hoe zien de hedendaagse *selfmade man* en *woman* eruit, waar werken ze en zijn ze maatschappelijk actief? Wat typeert hun ontwikkeling? Wat verklaart hun succes? Welke rol heeft de samenleving daarin gespeeld? Welke lessen leren zij de samenleving?